
GRANSKNINGAR

Encyklopedisk Clio i finsk folkdräkt

Päiviö Tommila, *Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia* [Finlands historieskrivning. Forskningens historia]. WSOY. 331 s. Helsinki 1989.

Historiografi hör till historieforskningens viktigaste deldiscipliner, inte minst därför att den ger historikerna tillfälle till självreflektion och till dryftande av forskningens tidsbundenhet och villkor samt ger den intresserade icke-historikern en inblick i historieskrivningens villkor och skapelseprocess. Det är en orsak att med glädje hälsa Päiviö Tommilas översikt över och lärobok i historieskrivningens historia i Finland. Sedan ett författarkollektiv 1983 gav ut ett översiktsverk på finska över den allmänna historiens historiografi, saknar vi numera alltså – om det anses nödvändigt att dylika verk måste finnas på finska – endast ett översiktsverk över historieskrivningen i Skandinavien.

Det finns desto större skäl att välkomna Tommilas bok då den kännetecknas av en bred behärskning av ämnet och en ambitiös uppläggning med målsättningen att placera in historieforskningen i sitt tidssammanhang. Den innehåller mycket nytt samt mycket som tidigare funnits utspjutt och svårtillgängligt på olika håll. Utöver biografier, nekrologer och jubileumsuppsatser har den historiografiskt intresserade hittills nästan enbart haft tillgång till Olof Mustelins grundliga undersökning (1957) om perioden 1809–1865, den tid då man dryftade om Finland "ägede en historie", och Yrjö Blomstedts korta översikt i *Suomen kirjallisuus*. Bandet om historieforskningen i Vetenskaps-Societetsens serie *The History of Learning and Science in Finland 1828–1918* har fortfarande inte utkommit.

Tommilas bok har en "vetenskapssociologisk" inriktning såtillvida att den utöver forskare behandlar lärostolsindelningar och -avgränsningar, tidskrifter, kongresser, arkiv, antal studenter och doktorsavhandlingar m.m. Tommilas översikt är mycket brett upplagd och går fram till våra dagar; han har sålunda vågat sig på bedömningar också av levande kolleger. Utom ett mycket stort antal professionella historieforskare presenteras andra historiska skribenter, inklusive romanförfattare. Det är utan tvekan fråga om ett verk som kommer att få ställningen som standardverk.

Man kan dock teckna några frågetecken för det sätt på vilket Tommila löst sin uppgift. Han försöker uppnå flera målsättningar på en gång. Utöver historieskrivningens historia, vill han även ge historiebildens historia, en handboksmässig framställning och med hjälp av den nyaste forskningen och litteraturoversikterna i slutet även ett slags forskningsöversikt. Det är helt enkelt för många stolar för att någon skall kunna sitta på dem på en gång. De sista avsnitten ter sig sålunda i mycket som en kommenterad bibliografi.

Med så breda ambitioner blir alltför mycket ohjälpligt katalogmässigt och allmångods. Erfarenheter från användning av boken som kursbok tyder på att namnmängden helt enkelt är så stor att den försvårar inläring av det centrala. En del av det insamlade material kunde med fördel ha använts för en bibliografisk handbok över finländsk historieforskning, ett slags finländsk version av Brings gamla handbok. Boken fyller i viss utsträckning denna funktion, men användningen blir besvärlig genom den för detta ändamål opraktiska uppläggningsen, bl.a. genom att de referenser som ges i slutet inte placerats som fotnoter. Nu tvingas läsaren slå fram och tillbaka. De handboksmässiga ambitionerna har också lett till att dispositionen är mindre lyckad för de analytiska avsnitten, alltför ofta förekommer (utan sidhänvisning) anmärkningar att någon fråga kommer att behandlas grundligare eller på nytt i något annat sammanhang. Lokalhistorien får en samlad framställning först sedan en mängd centrala lokalhistoriska verk presenterats.

Vad som är viktigare är att alla namn inte är lika viktiga. Också hos Tommila avfärdas en del namn med nämnande av något verk eller med helt intetsägande karakteristiker. Framställningen är som ett tåg där några få utvalda (Porthan, Yrjö-Koskinen, Danielson-Kalmari, Gunnar Suolahti) åker i restaurangvagn, medan så gott som alla andra som lyckats åstadkomma en bok sitter uppradade i identiska fätöljer utan större skillnad mellan I, II och III klass. I själva verket är historieskrivningens historia snarare lik ett alplandskap där endast erosionen långsamt biter på de verkliga topparna, medan en mycket stor del av historikerna med rätta är bortglömda i ravinerna. Eftersom de allra flesta ändå inte får en mera djupgående behandling som skulle belysa dem som tidsföreteelser är det svårt att se att det skulle vara nödvändigt att lyfta fram så många ur glömskan. Den intresserade kan ju använda bibliografier. En uppdelning av stoffet på historiografi och handbok skulle ha gett mera plats för en behandling av de viktiga (i samtiden och/eller för eftervärlden) forskarna. Detta skulle åter ha krävt ett starkare urval och en analys av vad som verkligen har varit och är av bestående värde.

En annan punkt som kan diskuteras är uppläggningsen. Historieforskningen är ju på samma gång både i högsta grad nationell och internationell. Tommila ger vissa korta och mycket allmänt hållna inledningar om vad som hände på historikerfronten "ute i Europa", men eftersom dessa

egentligen inte används i behandlingen av Finland blir de rätt löstryckta. Några försök att jämföra historieskrivningen i Finland, den nationella finska konceptionen, gör Tommila inte trots att ämnet skulle inbjuda till sådana och bidra till att "profilera" det specifikt finländska. Det finns ju också andra länder som använt historieskrivningen som identitetsskapande faktor och som haft språkstrider som avspeglats i historieskrivningen.

Anto Leikola har i några sammanhang dryftat naturvetenskapernas "eftersläpning" i Finland och vilken utsträckning finländska forskare kunnat ge originalbidrag till världens vetenskap. Sådana bedömningar söker man förgäves efter i Tommilas text; det hade varit intressant om han försökt mäta de bästa inhemska förmågorna med en internationell måttstock.

En förklaring kan vara att Tommila trots sin mångsidiga infallsvinkel och obestridliga – och i huvudsak genomförda – strävan till objektivitet delvis medvetet, delvis kanske oreflekterat står i den yttersta utlöparen av det finsknationella paradigmet. Också historien om historieskrivningen i Finland blir något av historien om upptäckarna av nationalandens vandring genom historien för att förverkliga sig själv. Allmänt taget är det inte störande eftersom Tommilas framställning är både balanserad och nyanserad, men man kan tänka sig andra konceptioner. Den valda har i alla fall lett till vissa betoningar. Den begränsar synfältet och ger för äldre tid vissa onödiga avgränsningsproblem.

De medeltida krönikorna i det svenska riket hör enligt Tommila "inte egentligen till Finlands historiografi", medan han skiljer mellan Messenii svenska och finska period. Produktionen efter förvisningen till Kajana hör till den finska historiografien – man kan inte låta bli att undra över vilka skatter den sibiriska historiografien och litteraturhistorien kan gömma om man tillämpar samma kriterier. Däremot får Arckenholtz sin plats i den finska historiografien trots att hans livsverk ägde rum utanför Finland. Konceptionen ger kanske också en viss slagsida, man undrar t.ex. om Gabriel Nikander, som svenskspråkig och svensksinnad kulturhistoriker, inte orättvist hamnar i skymundan därför att kulturhistorikerna annars har ett så klart samband med den finsknationella konceptionen.

I en bok med denna spännvidd kan man givetvis alltid vara av olika åsikt om uppläggning och det finns även en del störande småfel, men som helhet måste man slå fast att Tommila gjort en stor insats. Han har gett en översikt som samlar och kodifierar vårt vetande hittills. Mycket tyder på att historiografi håller på att bli allt viktigare och intressera allt flera forskare. I Tommilas arbete har den fortsatta forskningen en stabil grund.

Max Engman